

LOODUS-
HARRASTAJA.

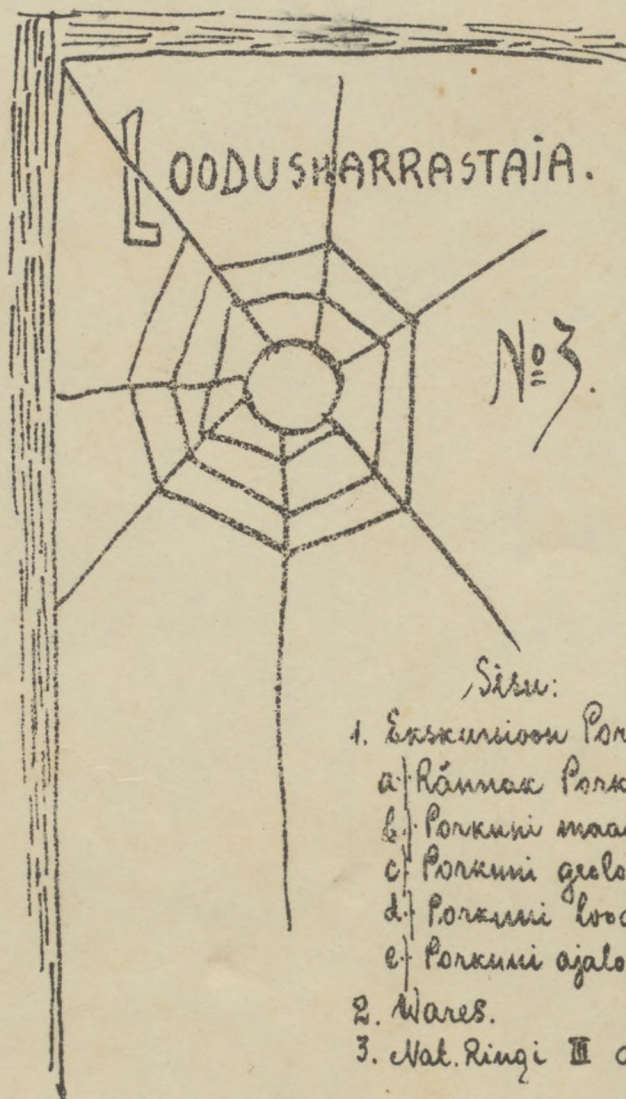
N° 3

DETSEMBER.

. 1923 .

K12680

LOODUSHARRASTAIA.

No 3.

Sisä:

1. Ekskursioon Põrkuni.
 - a. Rännak Põrkuni.
 - b. Põrkuni maadetsadisele.
 - c. Põrkuni geoloogiselt
 - d. Põrkuni loodus.
 - e. Põrkuni ajalooliselt.
2. Wares.
3. Nat. Ringi III aastapäev.

DECEMBER.

1923.

PEM 12680

374.617

PR 70

Rännak Porkunisse.

li ilus ilus, kui asusime teele
 rask varustatud reisipaanade
 ja lõhna meeltega. Lõhnaime
 seinastest lauldes. Hojujääjad
 tulid saama. Oo näha vaid jultunud
 naermeid nägusid, silmis peegeldumas
 lootustikas hile...

Kaugesime linnast, kuhu olime jät-
 nud maha oma väikesed mured ja
 mälestused valgest talvest. Hojujääjad
 pöörsid tagasi. Meie ke viis lõunasse -
 päikese poole. Mingei vaikne segamatu
 rõõm valdas. Mõõduvime sammaldanud
 õlgatustega rüüadest, mis nägusid andu-
 nutena idüllilise hüliskurade muistawale
 hingusele. Münd tennu teritust pude-

meie maha rõõvale murule, väsastikule kar-
jamaale....

Ümber viietunnilise rändamise järele, lu-
bades enestele rahetevahel mõnd liiki rest
puhkust, jõudsi me tiheda metsavahelisele teele.
Selle tiheda ürgmetsa salapärasel hämaru-
ses pidi peituma tuhat saladust. Oksad suut-
nud tungida kõrgi künede vahelt, kaduda
ära ääretusse laande, millele sarnane muu-
napijate loolla, siis olis siin ka tiheda
miljonid emeid, võlvaid, jutustavaid.
Kui hakkas tuntavaks saama väsimus,
jõudsi me uue märgile.

Meid võttis vastu üllatav looduse ilu:
ülal kõrgendikul lops - pehme hallikarv vär-
mes, õrna puheva roheline vahel, kui pil-
vil kõlgus, ja us - tiik, püüdnud kaldast,
majas oma põhjatuses paised. Pahi-
mal pool wana lops: torn.

Olis lahe vastuvõet. Asusime maha, kahte
kodusesse tuppa. Pidasime ümber tühise
puhkuse ja ei nautime. Asusime majast.

Tähelepanemata oli saabunud öhtu. Rõhi
nõretas karest. Jalutime teel, rohelistel, met-
saga piiratud kinnade vahel. Korraldi-
me paar väidujooksu ja mängu. Lõsime
kõlada laulud üle suikuvate kuusede lad-
me, üle meepinna ja kangide sinavate metsade.

Lõksime tagasi mässis. Kogusime kuppas,
kuhu meie äravõetud olid hõlmed mar-
jud - kummalised, saladuslised. Kõigil oli
lake midewiku mugavuses kuulata mõnd
anekdooti, väsi pikemat jutustust, mis alus
tegevust arand fantaasiat. Kõikide paar
anekdooti. Kõikide selgus, et väsinud vaim
rõõmudus vähesega, ja keegi kuppas ku-
lus sala laulur „hääd ääd“ soomides

Tal kord rätis hoogu liikumine -
asemete valmistamine. Tõrased tunni
järel valitses üldiselt rahus; vaid üks-
keed eksamad vallatasid. Kõikide kudemine
ja kihistus tekitas rahulolematust
enam väsinuile. Vähehaaval minussid kõik
kuuldused katkeliised noistused

Juba kordu ajal algas magajate hulgas rändamine. Kiiskuses wauledjad seisisid paremaid kohti; wahetasid teistega asemeid. Ometi lewisas rammestaw rinaas meel wastu hommikut üle wäsinute.

Kella suitsmeks olime kõik wargunud. Oli wähe päikust. Tunni pärast läksime wäga lähemalt luteriunema ümbrusega. Mõnda metsarahelisel liikusime edasi, imbedes läbi hommikuse wärskeusega ja kannikete lõhnaga. Peatusime sirgus kitsa jõe kaldal. Salk lagunes raketse, ühed liised lües Flumäe merele laulma, teised jäid alla kuulama. Mitme kordus wastukõlas kuuljades kõrgendikkude wahel walguis laiali laul - waikus

Tulime Flumäelt alla kuhu asus jälle waikus. Kõrged kuused waugetasid lades. Olime wendunud mägede ja wainude puhtloodusisest ilust, imelisest, waugetavast.

Mõne aja pärast seisatasime mäisa aias tiigi kaldal. Istmetega warustatud

terada viis alla väikese paadisilla-
ni, kuhu olid kinnitatud paar lasti-
kut. Kohjus ei saanud seisma minna.
Kaugemal riepinnal näisid saared,
kõrbenud kõrbena tühjad aga huvi-
lavad. Ei suutnud kulduda ohverda-
mast kimbukese lõhnavaid kannikesi
mule, oma lemmikule. Väikesel ihu vii-
sust kaudselt vaadiemale talle kuse nju-
va saare - oraa, roheline, putuka mure
arsoone lastavail este violetti.

 Seltsimulix järk terves Poranias
 viikimises oli karnis käis.
Oli vähe sudne ronida rit-
sart kividest käiku mööda üles, tundes
end lahtetuna paksude kivimüüride
läbi välisilmast. Aenaavavuste vahel
oli tuule tõmbus. Olexs pöördunud ta-
gasi, kuid oli tunne, et edasi minema
pead. Nagu uimastavalt mõjus see
käik, jättes järele tuntava aevuse väri-
ma. Kas olid jutustanud külmad kivid

möödunud aastasadade sünnimürist.

Lõunaajal algas matkamine tagasi koju poole. Täiesti harkas pisarduma vihma. Üldine meeleolu näis olevat rahulik. Vihm lihenes. Mõne versta järele jäudsi me küüni juure, milles oli viru põhku. Absurbsime murega peale ja jäime seltsama roojas vähenemist. Juba enne küüni jäudmist tuli avalikuks ühe õpilase kadumine. Juhumaine valmisitas erutust. Tähtsiti aina sellist. Vähe aja pärast silmasime teel musta inimese roju. Kaasavõtted hironoki abil tundsi me oma kadumu.

S - juuste vihmavalangute all jäudsi me Jõeravere koolimaja juure. Lääski me sisse. Puhkasime. Värsine viin. Kõlas sis oli orel. Mõned mängisid.

Jätkasime teekonda. Juba oli maad vätnud väsimuse tunne. Meile oli vähe langenud. Küll ei olnud teadimust matkamisest, kuid sume ilu, porine tee ja väsimus mõjusid omeli vähe rõhuvalt.

Milme tunnilise nännaku järel rostis
el mineva salga hääl raoris: „Kodu
paistab.“ Susanna lühike teade elustas
järenevaid, kes väitlesid äärmise väsi-
musega. Valgus hinge mingi vaikne rõõm,
mill äratas elumiste teates väljenduv
süsmeline julgustav vaimeistus.
Kest nende pingutus ja olime aodes.

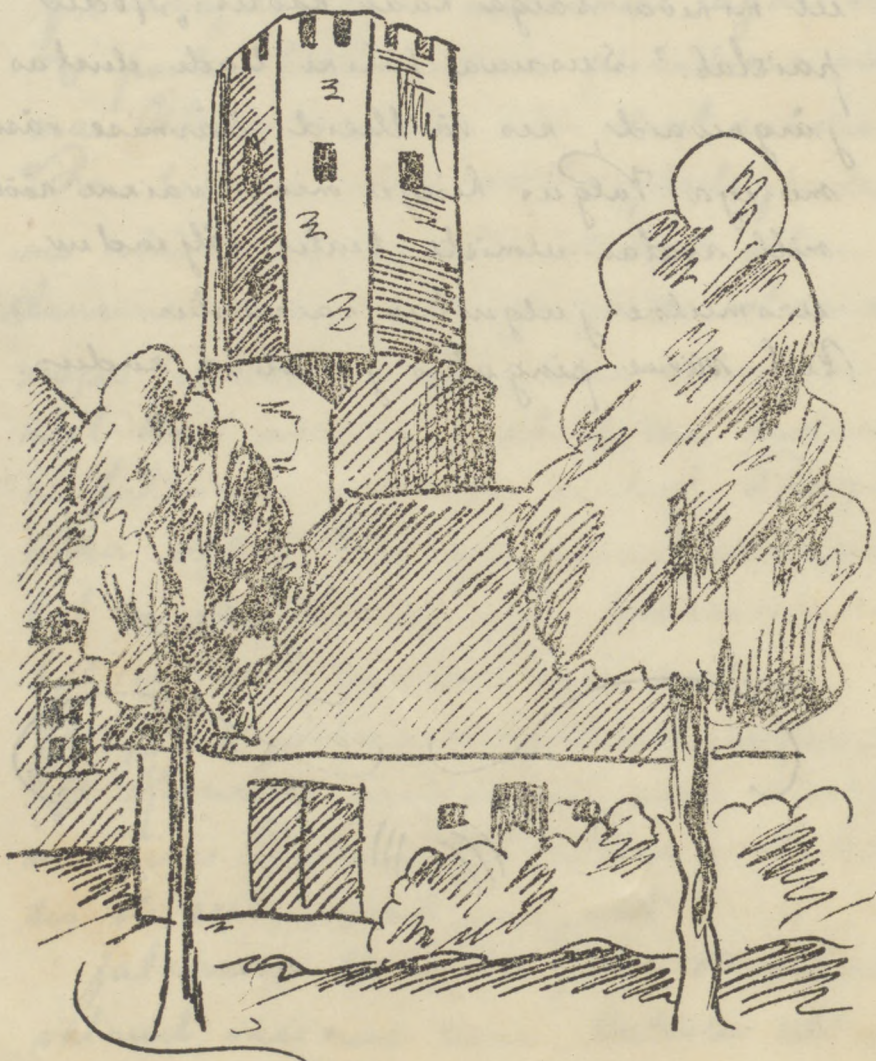
L. D.

NB

Loodusharrastaja

NB

Porduni lossi torn.

Porkuni maadeteadus- liselt.

Looduse ilu poolt on Porkuni üks ilusamaist maakohtest Eestis. Seal elistavad lained ja luletajad enamail segul ja ka praegus - meel ajalärgul. Seal laialdane niiskus ja ilu suluvad inimeses ilu isamaa ja looduse armastuse.

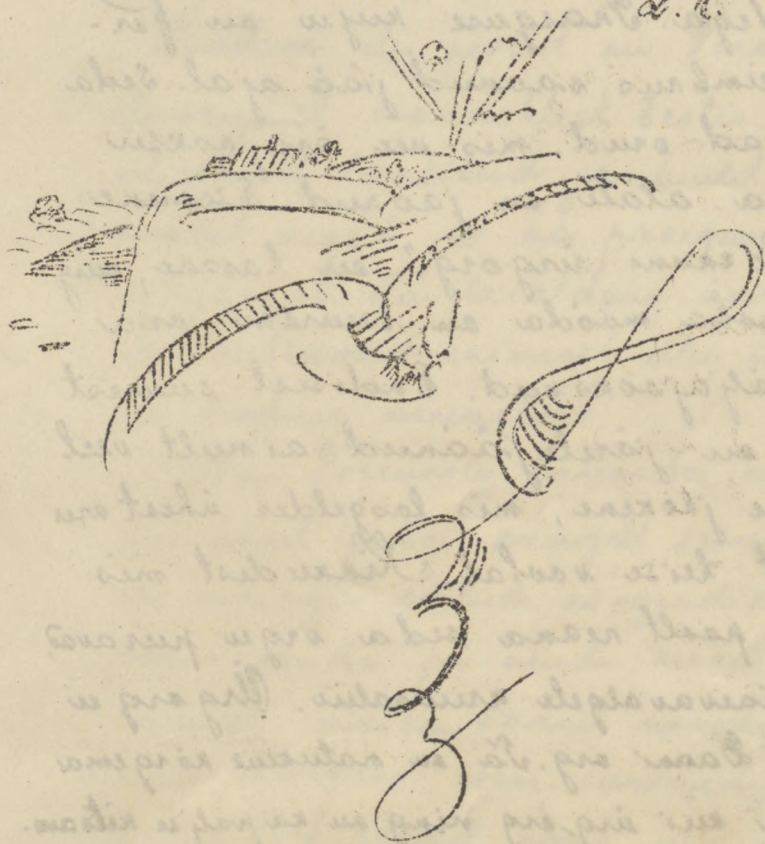
Kui Porkunile läheneda sirde poolt, siis näed juba kaugel silmavärd mäl. ka metsaga kaetud kõrgendikke, selget järve piinda ja nende keskel saarel kaunist mäisa. Saarel asuvad ka vanad Porkuni lossi varemed, mis ajalooliselt tähtsad. Järve, mis saart piirab ei ole just mitte sügav. Hjäjoosul

su ta kattunud kõrtsaga ja äh-
wardab kinni kasvada. Kinnult seal,
kus kohalikud elanikud teda su
puhastanud, ei ole seda kanta. Tähele-
panemise väärt on veel järvel nju-
vad saared, mis tuulise ilmaga ühelt
kaldalt teise liiguvad. Need on suure-
malt jaolt kõrgjalgiga katted, kus
metspardid elutsevad. Saar on maa-
maaga sildade kaudu ühendatud.
Suurem osa mäisa kõrvalkooned on
mannermaal. Järve ääres on tiheda
metsaga kaetud, mille vahelt üksikud
kohelised kingud ilusksivad.

Järvest lõuna ja lääne pool on jäi-
ajal tekkinud orud, nimelt „Portuni
ürgorg” ja „Daani org”. Need piira-
vad vahelt poolt metsaga kaetud kõr-
gendikud ja kingud. Kõik see kuulub
vaatajale Lõuna Eesti maastikse mulde.
Kõrgendikkudest praegu näige ilusam

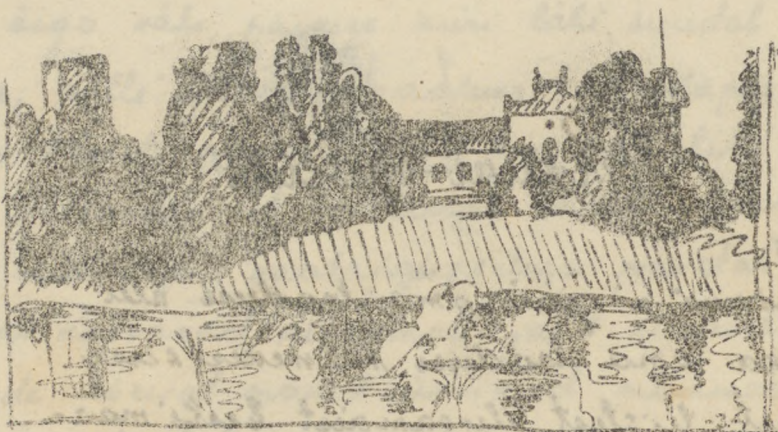
on n. n. „Flumägi“ Flumäe ladvalt
 avaneb mäisa ja selle ümbruse peale
 laialdane väljakaade. Põrkuni ilu ja
 ka loodust rõivad paljud vaatamur,
 sest Põrkuni sinavad metsad meelha-
 vad veel kama.

d. b.

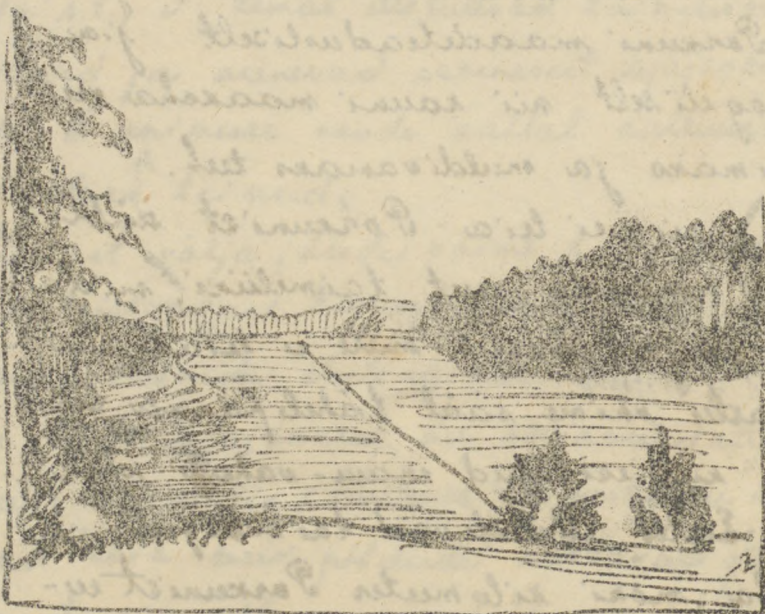

Porkuni geoloogiliselt.

~~Q~~ aapind on Porkuni ümbruses
 külmaline. Kõrgused vahelduvad siin
 orgudega. Praeguse kuju on Por-
 kuni ümbrus saanud jään ajal. Seda
 näitavad need, mis see ärajooksu
 kohana alati on jäänud. Esimene
 m. r. Porkuni ürgorg" on karane, ning
 selle koha mööda on suurem as-
 vett väljajooksunud. Endisest suurest
 jäest on järele jäänud ainult veel
 väike jäekene, mis loogeldes ühest are-
 servast teise voolab. Kinnudest mis
 kahelt poolt reana seda orgu piiravad,
 tuleb järvavälgele arusaadav. Ürgorg on
 suubub Daani org. Tä on natuke kõrgema
 põhaga kui ürgorg ning on ka palju kitsam.
 Endisest see veelust ei ole siin midagi järele
 jäänud.

PORKUNI VAADE

PORKUNI ÜRGOR.

Porkuni loodus.

Porkuni ei jää oma looduse ilu, kui ka oma looduse mitmekesisuse pärast tühjast ilusaamast Eesti maa-kohtist maha. Loodus on siin see tegur, mis Porkuni maadeleanduselt ja geoloogiliselt nii kauni maastiku neljaläinemas ja muldivanaas teeb.

 Ei ei leia Porkunist siin mända uut loomeliiki, mända uusi mägiseid metsi mitte ei leia, kuid sellel vastu onime siin tähelepanu loodust, kus esitavad enam-vähem kõik Põhja-Euroopa tihedamad loomeliigid.

Juba mõni kilomeeter Porkunist võimalustuvime esimese suurema Porkuni looduseüksusega - Porkuni kuusi-
ruga. Oletame, et see on tihed ja kõrge, et

ta aige vähe päikse kiiri läbi suudab
lasta, mille tõttu metsaolus taimestik pea-
aegu hästi areneb. Ilmselt on see lihe
ja ühtlasine, et ta umalt vabandab mu-
ta miirina raskust silma paistab.
Ilmselt kasvavad suuremalt jaolt puud,
millede kõrval mõned üsna need mändad
ette tulevad. Ilmselt areneb loomuliku ühis-
konda s.t., et temas ette tulevad taimeliigid
kasvavad ja arenevad iseenesest ajajooksul
ilusa, et inimese nende kallal kultuur-
tööd oleks teinud.

Ilmselt vähe järeles väime tuleb ühes
juba teistkordselt taimestikuga, mille kallal
inimese taimede elutsükliks on muutunud,
mille tõttu ajajooksul on tekkinud taim-
kultuur taimestik. Kultuur taimestikku kuu-
luvad siis meie põldudel kasvavad põllu-
taimed, siis mitmesugused ilupuud ja pöö-
sad, peale selle mitmesugused taimeliigid
mis vahelgi inimese eluile valpida viis tar-
vis lähevad. Sarnaste kultuurtaimede ga

väime ka Porkunis lütmureda. Põlde-
del puudus varase kevade lihtsaim.
lin.

Täielise pildi Porkuni loodusest saa-
me Porkuni mäsa pargis. Siin väime lü-
tmureda nii kultuurita metskuga, kui ka
harilikku ta metskuga.

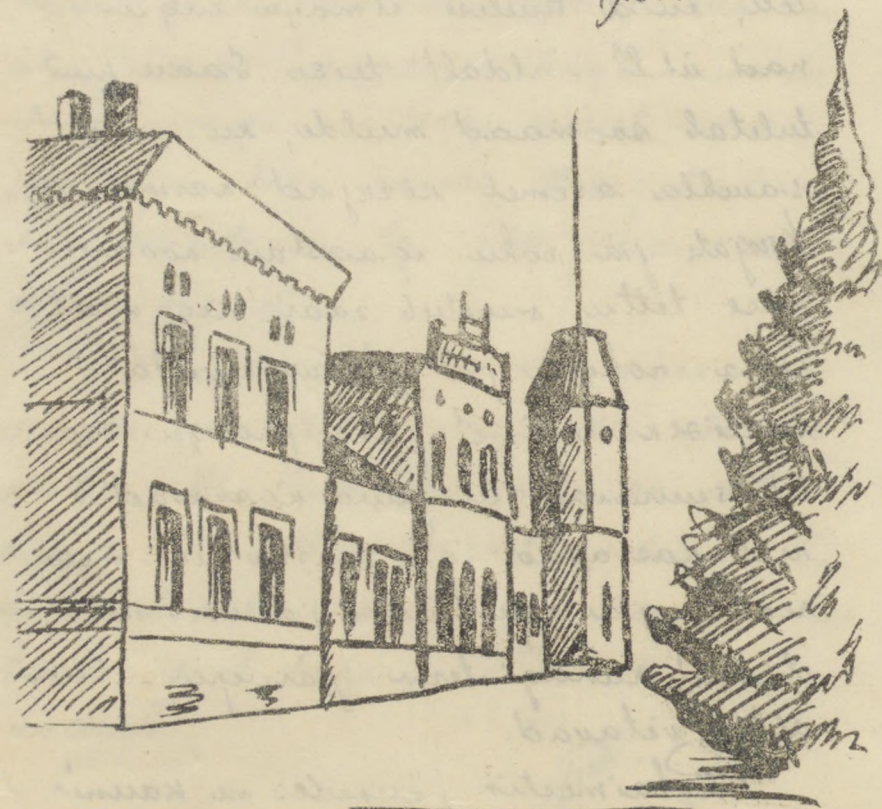
Pääl harilikud sika puude kuis-
kede, mändade, kaskede, haabade ja
pärnade kasvab pargis sul hulk mitme-
sugused lühis harva ehitatud puud,
näiluse: suur kuis, suur mänd, Siberi
sada puud ja m.t. Ka pargi maapiiril
ei ole vana vana looduse järele. Siin
kasvab praeguse kõiki mille kummal kevad-
taimi, näiluse: alaseid, muru mänd,
kannas, alaseid, kulisaid j.a.e. Por-
kuni ürgorust ning Saani suu kuis
est lihtsaim, mille hulka kuulub
vad varasemad, mees puud, päässid-
mad j.t. Enam kõrgemais kohas kasvavad

aga nullenupud, jaanlilled, ning
kraaps kallastel Raskere raiped
Käige kuusi-aratavau Porkuni loo-
dusest su järvedes nymad saar
Saared on sarnased harilikudele saar-
tele, kuid tavalise ilmaga liiguvad
nad ühtl. idalt tise Saare pool
tuletab soomaad mulde, ku asmet
saarela asemel nõrgiad kasvavad
kõrgale ja rohu ig aastase nõune-
mise tõttu muutub saar aeg-ajalt
ikka rohkem ja rohkem niisla-
taoliseks nii et juba praegu saar-
tel suuremad lühpuud kasvavad. Sa-
red kasvavad iga aasta ikk uue-
remaks ja suuremaks ja vähe arvut
et nad kunagi terve järvepinna alla
jätavad.

Vesilaimestir järvedes on kaunis
rõõsalik Madalate kallaste lähed.
kasvab rohkesti pilliroogu Madala-
mater kohtades kasvab penikeeli

merimurksi, ubalehti j. m. e. Ka meri roosi
 näib järvedes rohkesti olevat, mis ainult
 varase kevade lõttu ei oleud jalgunud
 meepinnale murkida, vaid kokku mäh-
 tuet lehtedega alles meri hõljusid.

A. N.

PORKUNI LOGGI EGINE.

-2-

Porkuni ajalooliselt.

Juba umalt Porkunile liginedes
 paistavad silma vanad lossi müü-
 rid puude ja põõsaste vahelt.
 Uus loss või herrastemaja, mis ka
 vana lossi varemed asuvad kõr-
 gel saarel, mida järve ümbrit-
 seb. Järve ühes saarega pakub vast-
 lejale äige ilusa pildi. Ühtlasi on
 lossi ehitamiseks oht hea olnud, sest
 lei järve ümber lossi on heaks kait-
 seks. vaimlase vastu olnud. Värs ar-
 vata, et enne lossi ehitamist seal mõ-
 ni best laste maalinn on asunud.
 kuid andmed sellens puuduvad.

Vana Porkuni loss ehitati Tallinna
 piiskop Simon van der Borche
 poolt millest ka arvatakse nime
 Borchholm. 1479 aastal Pa ab. Tal-

linna piiskopi „lana mõisaks”
 ära lõhuti ta menelaste poolt 17
 aastasega segul.

Varemetest on võrdlemise vähe järe-
 le jäänud, ainult mõned üksikud
 müüri osakesed. Varemetest leidub ka
 ühe vana maaaluse näigu avaus-
 tunde järgi on lassi endist vormi
 ja tüüpi äge raske ettekujutus.
 Arvatavasti on ta põhiplaan nelj-
 nurgeline.

Käige paremini on alles piirunud
 vana väravate torn, mille kõrgus
 umbes 14-16 silda. Tä on alt
 mülja-, poolt tahensakandiline. Tä-
 ni suust käib kiertrepp ülesse torni ka-
 tusele, suust avar vaade üle ümbruse
 avaneb.

Ed.

Paras.

"", on mait see vares ka üks
kiitu loom! Kuu kuu pärast murse
stsa ja murra ise sejuurus kas väi-
sallanout."

Kui, viisi sajatades tüüvis maot tui-
tra karjapois, kes vorse puu järgi
puu stsa stsi roimud, ning sialt ta-
garitluses kõige munadega alla keu-
kumud. Igades katuses ta küljenontas
kas need veel endistele rehtadil asu-
wad. Önnex stid aga kõik lüüed, ai-
mull tuike nahka ripendas nina peal,
millega ta kui mutt maa sus stsi tuh-
nimud, ning stsa us siisi's suur si-
mise ja punase kirjju muhk, mis kui
pajapõhi välja nägi. "Tui-!" sültas
karjapois, sest ta silmad stid mingisuu-

guse riigi asja peale siinma jää-
nud, mis õhtuse päikese näes haledalt ja
kalt säras... Oli see lästi tema endi-
ne müts, mille ta hiljuti kingiks oli
saanud ning läna alles kolmat kor-
da tema õnnist pealagu oli kätunud.
Jah, seal ta nüüd seisis, kaetuna sul-
lase ning valgeniigi massiga, mille sees
halkorikud munasarjad liksid asendusi-
sid. Müts oli kõige munadega käest ku-
sle läinud ning lammas mütsil pees all
omas täies suuruses. Lõpuks võttis priss
rõpse mütsi, pani sajatades mõned
"munad" ning täks lombates noju peo-
le.

Vana wares oli umalt pesa lõhnamist
näinud ning valutundlikult lasi ta
mõne kraaksi kuulda. Kõrvalt
lendas ta siia ja sinna, käis lõh-
tud pesa juures, ning lasi lõpuks va-
na liinakase oksale. Pea vajus tal
- 24 -

kurvalt, longu, saba sorge, ning tiiva sulad seisid käik segamini....

"See see ilma see ka hull"! ihkas vares. Juba varakult tume järgi olid nad kaasaga pesa jaoks materjali kogunud, et siis pargadel kausa ei pruugiks kasvada, kuid nüüd oli kõik otsas! Kausa istus vares, mätles, kuni teine pöördus sealt koidis. Kiil kurdeti ja kaebati siis üksteisele oma häda, kuid miski aidand.

Lõpuks panid varesed jalad lasku, vätsid tiivad möörahelt ja lipparid lenna poole, et tulla juba taga.

Peistelt lindudel olid nad niipaljugi kuulnud, et seal nii hästi elavad linnud, et söö mida pida ihaab, kuna sein hõlme ust veel sugugi julge ei väinud olla. Lennates tuli lai, vete piir waste, ning vareste siidamed rünnakuid, saapasäärde, seola ääretut vete.

prõhja. nähes. Tähes või lahtmata pidiid
mad oma nõu jätma ning ikkagi
siia „militasse“ põhjamaa piirile jääma.
Õhtul, kui päikene alla vajus ja oma
näimand kuldseid kiired üle maa saatis,
laulsid metsalinnud nii lustiliselt, et
maas ka lahtmata mõne kraansi hul-
ka lei. Öö järdis. Varusid läksid seltsis
kuuse latva puhkama. Hommikul oli isa
juba varaselt ülesal ning tundas lau-
nides süta poole, kust ta peagi kuu-
pajaga tagasi tuli. Väeti hommiku-
nille peale varaste meeleolu hakkas näh-
tavalt tõusma. Kul tundus, kui siks met-
saliinud täna palju krammini laulnud
ja päike palju armsamini paistnud,
nii lõbus oli öökonud. Isake kihutas
ennast ikka enam ja enam emandale
lähemale. Väeti väeti nõuks uuesti puga-
diga õnne katsuda. Õhtul näel kauni pusa-
kraam kokku ja nädela pärast eisis

perakes juba neli munakest. Ema
istus niid igapäev pesab ja isa
hoal oli taide muretsimine. Nii kor-
dus see juba kist nädalat.

Kord oli isa jällegi hääs tuju-
välja läinud, aga ei tulnud enam
õhtuks lagari nagu ta seda hai-
likult oli teinud. Emakene astas
ja astas, kuid asjata. Teda pi-
nasid mured ning pahad aimdu-
sed isanda üle. Ka tühi näht
näpistas kauriste. Järgmisel päe-
val sai nälg wäse üle wäimust
ja ta lahkus pesalt, domale tui-
tu muretseda. Pares tõusis pesalt
ja lendas otse senna poole, kus
täistre nargare liivakott seis. Põh-
aimamata maandus ta märsil
ning sirutas oma kroheda maha
selle sisemusse. Kuid ära - plaks!
Pares lamas purustatud peaga maa-
l. Hargne oli hästi trehwanud ja

pees miid näed pünste taskus väi-
dusõmsalt oma sheri es.

— " —

Naturalistide Ringi III aastapäev.

Aastapäeva puhuks, mis 2 deto 1933
õnne päet, korraldati referaat-muusi-
ka õhtu.

Referaadid olid koostatud ühe
suurema teemaks „Elu“ ümber. Käsi-
ti üksikasjaliselt „Elu teemast maa-
rual“, „Mis on elu“, „Elu lõpmatust“
ja „Surma“. Mainitud esad said
referentid selja õpitase pealt, kes
omast teemist võimalikult selge pil-
di pealt kuulajatele püüdsid anda.
Referaat väiks näki inam-väheem
rahuldavaks arvata. Siinult refe-
raadil tuli ilmsiks referendi haale-
matus oma ettekande korraldamiseks

nile.

Tulevikus tuleks aina tutvustada sarnaseid refrakte, mis koostatud ike suurema tiemäärast ja mis ette kantakse mitme ipilase poolt. Mine arvates suudavad viisugused refraadid palju rohkem kuulajaskonnale peale mõjuda, kui peota suudaks suur ja laialdane ettekannet ike ipilase poolt, mis kuulajale võib olla liialt raske ja igavaks võiks jääda.

Refraktidele järgnesid muusikalised ettekanded, kütens klaveri solo, siis ettekanded viiuli kvarteti poolt. Kvarteti, mis värdlemiseks saas, esines jänis rahuldavalt selge palaga. Peale kvarteti esinesist kanti ette paar elavat pilli. Esimene kuju tas inimese saatust, teine - ohverdamisest. Lõpuks oli tants, mis kellal 10-ni

kestis.

Üldmuulje aastapäevast jäi hea,
siks jäänud ainult seowida rahkew
elavust ettekannetes.

— X kirj —

Siin on avaldatud „Loodushar-
rastajass“ leid: õp. J. Brunnilt, õpil. J. Põl-
sepp'alt, K. Mure'alt, E. Hausenilt, õpil.
G. Huldre'alt, õpil. L. Jälasalt, P. Riisbach-
ilt, R. Lahi'lt, L. Hirkmanu'ilt ja J. Jõnassilt.

Väljaandja: Rakvere Seminari steno-
nõustaja Ring.

Tõimetaja: õpil. J. Põlsepp, J. Jõnass,
õp. J. Brunn.

Kaardutav toimetaja: H. H. H.